

Buran, Ahmet - Berna Yüksel Çak (2012), *Türkiye’de Diller ve Etnik Gruplar*, Akçağ Yayınları, Ankara, 318 s., ISBN: 978-605-5413-54-5

Doğan Çolak*

Türkiye’de konuşulan diller ve var olan etnik gruplar üzerine bir kaynak araştırması yapılmak istense çok fazla yerli ve yabancı materyal elde edinilebilir. Ancak bir takım nedenlerden olsa gerek bu çalışmalarda, kavramsal çerçeve ve sayısal veriler açısından büyük farklılıkların olduğu göze çarpmaktadır. Bunların bir kısmı maddi hatalardan, bir kısmı ise söz konusu çalışmaların taraflı olmalarından kaynaklanmaktadır. İşte, elimizdeki kitabın yazarları Ahmet Buran ve Berna Yüksel Çak, daha önce yapılan çalışmalardaki bazı yanlışları düzeltmek ve elle tutulur bilgi ve belgelere dayanan doğruları ortaya koymak düşüncesiyle bu eseri kaleme aldıklarını belirtmişlerdir (s.11). Buran ve Çak, ön sözde eseri yazmalarının esas amacını da şu şekilde dile getirmişlerdir:

Bu çalışmanın asıl amacı, Türkiye’deki dilleri tespit etmektir. Diller, etnik-kültürel kimliklerin oluşmasında ve bu kimliklerin tespit ve temsilinde birinci derecede önemlidir. Onun için bu çalışmada, diller ile birlikte, Türkiye’deki etnik gruplar da ele alınmıştır (s.11).

Bu amaç ve düşünceyle oluşturulan eser, ilgili alanda araştırma yapmak isteyenlerin sık sık başvuracağı bir kaynak eser niteliği taşımaktadır.

Buran ve Çak, eserin yöntemi ve dayandığı kaynaklar hakkında şunları söylemişlerdir:

1935-1965 yılları arasında Türkiye’de yapılan nüfus sayımlarında, kişilere ana dilleri de sorulmuştur. 1935-1965 sürecinde Türkiye’deki ana dilleri ile ilgili gelişmeler tespit edilmiş ve günümüze en yakın olan 1965 yılı sayımının verileri esas alınarak, hangi dillerin hangi oranlarda ana dili olarak kullanıldıkları rakamlara, tablolara, grafik ve haritalara dayalı olarak ortaya konmaya çalışılmıştır (s.11).

Üç bölümden oluşan eserin, “İçindekiler”, “Ön Söz” ve “Kısaltmalar” kısımlarından sonra “Etniklik Kavramı ve Türkiye’nin Etnik Yapısı” başlığıyla

* Arş. Gör., Gazi Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü, Teknikokullar/ANKARA

birlikte ilk bölümü başlanmaktadır. Öncelikle alt başlıklar halinde Türk, Türkçe ve Türkiye adlarının açıklanmasıyla başlayan birinci bölümün devamında, “Etniklik Kavramı ve Etnik Kimlik” başlığı yer almaktadır. Bu başlık altında kimlik, etniklik, etnisite kavramları açıklandıktan sonra günümüzde yoğun bir şekilde tartışılan ve kafaları karıştıran etnik grup ve millet kavramları üzerinde durulup, bu konuda şunlar kaydedilmiştir:

Etnik grup ile millet aynı şeymiş gibi değerlendirilmekte ve karşılaştırmalar bu anlayış üzerinden yapılmaktadır. Millet, siyasi ve sosyo-kültürel bir organizasyondur. Irk/soy, etnisite, kabile, boy, aşiret gibi unsurların millet kavramı içinde bir anlamı yoktur. Millet, ortak bir yüksek kültür etrafında bir araya gelen, tarih ve coğrafyanın şekillendirdiği insan topluluğuna denir. Milletleşen toplumların müşterek değerleri ve kimlikleri, organize eğitim kurumları aracılığıyla yeni nesillere aktarılır ve yaşatılır. Millet olgunluğuna henüz erişmemiş “kabile, aşiret, etnik grup” gibi toplum birimlerini milletin yerine koymak da bunları eşit toplumsal ve sosyolojik oluşumlanmış gibi değerlendirmek de yanlıştır. Nitekim Türkiye’de, Mehmet Akif, Arnavut; Hovannes Dadyan, Miralay Bogos Dadyan, Ermeni; Süleyman Nazif, Kürt; Zaharya Efendi (Cemil Bey) Rum etnisitelerinden gelen Türklerdir. Aynı şekilde, Üçüncü Selim’in hocası, büyük bestekâr Tamburi İzak da Yahudi etnisitesinden gelen bir Türk tür. Bu sebeple Türkiye’de Türk adı, sadece bir “etnik grubun” adı değil, farklı etnik kökenlerden gelen insanların mensup olduğu bir “milletin” adıdır (s. 27-28).

Söz konusu kavramların açıklanmasının ardından “Türkiye’nin Etnik Yapısı” başlığı altında ilk olarak kısa bir şekilde tarihi dönemlerde Türkiye’nin etnik yapısına değinilmiş, sonrasında Türkiye’de Türk varlığı konusu ele alınmıştır. Türkiye’de Türk varlığı konusu da zaman zaman gündeme taşınmakta ve belli görüşlere mensup kişilerce mantık dışı tespitlere maruz kalmaktadır. Eserin müellifleri ise ilmî verilere dayanarak, Anadolu’nun çok eski zamanlardan beri Türklerin yurdu olabileceğine işaret etmiş; ancak 1071’den itibaren yapılan savaşlar ve göçler ile Anadolu’nun tamamen Türkleştiğini vurgulamışlardır (s. 31-32). Konunun son paragrafı ise bu husustaki tartışmalara nokta koymaktadır:

Anadolu, yaklaşık olarak, bin yıldır Türkler tarafından yönetilmektedir. Bu süre, bugün dünya üzerinde yaşayan birçok milletin ve devletin tarihi ile kıyaslanmayacak kadar uzundur. Birçok toplumun yaşadığı coğrafyadaki tarihi, Türklerin Anadolu’daki tarihinden daha kısa iken, onlar yaşadıkları coğrafyanın sahibi sayılıyorsa, Türkler kadar Anadolu’yu, yani yaşadıkları toprakları hak eden ve vatanlaştıran başka millet yoktur (s.35).

Bir sonraki başlık ise “Günümüzde Türkiye’nin Etnik Yapısı”dır. Burada,

Türkiye’nin nüfusu ve bununla ilgili bazı istatistikler verilmiştir. Ardından Türkiye’de yaşayan etnik gruplar hakkında bazı sayısal veriler sunulmuş ve değerlendirilmelerde bulunularak birinci bölüm sonlandırılmıştır.

İkinci bölüm üç kısımdan oluşmaktadır. Birinci kısımda ilk olarak “Türkiye’de Diller” başlığı altında dil ve dil türleri alıntılar ve örneklerle açıklanmıştır. Devamında kısaca iki dillilik/çok dillilik konuları ele alınmıştır. Ardından “Türk Dünyasında Dil İlişkileri, Çok Dillilik ve Dil Değiştirme” adı altında dil ilişkileri, dillerin ve toplumların kökeni, Türk dünyasında çok dillilik ve dil ilişkileri, dil ve kimlik değiştiren Türkler konuları işlenmiştir. Bu konuların akabinde bölümün dördüncü konusu olan “Türkiye’de İki Dillilik/Çok Dillilik” başlığı yer almaktadır. Burada, Türkiye nüfusunun yaklaşık olarak %90’ının ana dilinin Türkçe olduğu ve nüfusun büyük çoğunlukla tek dilli olduğu vurgulanmıştır (126). Son olarak ise “Dünyada Diller ve Dil Aileleri” başlığı altında dünya dilleri, yapıları ve kökenleri bakımından sınıflandırılmış; yapıları bakımından tek heceli, eklemeli ve bükümlü (çekimli) olmak üzere üç ayrılmış ve kısaca açıklanmıştır. Buran ve Çak, Kökenleri bakımından dünya dillerini tasnif ederken, A. A. Reformantskiy’in Dilbilimine Giriş adlı eserindeki ayrıntılı tasnifi kullanmalarına rağmen tam olarak bu tasnife katıldıklarını söyleyemeyeceklerini de belirtmişlerdir (s. 132). Bölümün ikinci başlığı “Dil Aileleri ve Gruplarına Göre Dünya Milletlerinin Nüfusu” adını taşımaktadır. Bu kısımda dil ailelerinin nüfusu 1985 yılı verilerine göre hazırlanmıştır. Buna göre dil ailelerinin nüfusu şöyledir:

- Hint-Avrupa dil ailesi	: 2 171 705
- Kafkas dil ailesi	: 7 455
- Bask dilleri	: 1 090
- Ural dilleri	: 24 070
- Fin-Ugor ailesi	: 24 035
- Samoyed ailesi	: 35 000
- Altay dilleri	: 297 550
- Afraziya (Hami-Sami) ailesi	: 261 835
- Nijer-Kongo ailesi	: 305 680
- Nil- Sahra ailesi	: 31 340
- Koysan ailesi	: 345 000
- Çin-Tibet ailesi	: 1 086 530
- Myao-Yao	: 8 410
- Tay ailesi	: 66 510

- Dravid ailesi	: 188 295
- Burişi (Buruşi)	: 50 000
- Avustro-Asya ailesi	: 74 295
- Avustronezya (Malezya-polinezya)	: 237 105
- Avustralya-Aborjinler	: 160 000
- Papua halkları	: 4 610
- Paleoasiatik halkları	: 140 000
- Hint halkları	: 36 400

Veriler 1985 yılına ait olması nedeniyle günümüzde halkların nüfuslarıyla örtüşmemesi gayet normal; ancak o zamanda dahi 150 milyonu aşkın konuşuru bulunan Türkçenin içinde bulunduğu Altay dil ailesi nüfusunun yaklaşık 300 000 olarak verilmesi gözden kaçmamaktadır. Yazarlar da bu duruma işaret etmişlerdir. (s. 132; 156)

İkinci bölümde son olarak Türkiye'deki diller ele alınmıştır. Öncelikle tarihi dönemlerde Türkiye'de yaşamış olan dillere kısa bir şekilde değinilmiş, ardından ayrıntılı bir şekilde günümüzde Türkiye'de yaşayan diller açıklanmıştır. Bu konuda daha önceden yapılmış yerli ve yabancı kaynaklı araştırmaların doğru ve yanlış tarafları tespit edilmiş, akabinde Türkiye'de yaşayan diller tek tek mercek altına alınmıştır.

Eserin üçüncü bölümünde Türkiye'de yaşayan diller, sayısal verilere göre ele alınmıştır. Bu bölüm ağırlıklı olarak tablolar, grafikler ve haritalardan oluşmaktadır. Birçok istatistikî bilginin yer aldığı bölüm, bu yönüyle oldukça detaylıdır. Veriler ise 1965 yılı nüfus sayımına aittir. Üçüncü bölüm "Sayısal Verilere Göre Ana Dilleri" başlığı adı altında oluşturulmuştur. Ardından bu konu iki ana başlık altında incelenmiştir. Bunlardan ilki "Türkiye'de Yapılan Nüfus Sayımlarına Göre Ana Dilleri" adını taşımaktadır. Burada, alt başlıklar halinde nüfus sayımı ve nüfus sayımlarına göre Türkiye'de ana dilleri (1935, 1945 ve 1955 yıllarına ait) konuları işlenmiştir. İkinci ana başlık ise "1965 Nüfus Sayımı Verilerine Göre Türkiye'de Diller" adını taşımaktadır. Bu konu içerisinde alt başlıklar halinde sırasıyla şu konular ele alınmıştır: "1965 Sayımına Göre Ana Dilleri ve Konuşulma Oranları", "Ana Dillerinin Dinlere ve İllere Göre Durumu", "Türkiye'de Yaşayan Müslüman Topluluklarının Dilleri", "Azınlık Dilleri", "1965 Genel Nüfus Sayımına Göre Dillerin İllere Göre Konuşulma Oranları, Grafik ve Haritaları". "Diğer diller" başlığı altında Latin dilleri, Slav dilleri ve Anglosakson dillerine kısa bir şekilde değinilmiştir. Son başlık altında ise 1965 yılı verilerine göre Türkiye'de yaşayan dillerin her biri için illerdeki konuşur sayılarını gösteren tablo, oranları gösteren grafik ve konuşurlarının

bulunduğu illerin işaretlendiği bir Türkiye haritası verilmiştir. Eserdeki sayısal verilerden yararlanarak hazırladığımız aşağıdaki tabloda 1935, 1945, 1955 ve 1965 yıllarında Türkiye’de konuşulan dillerin konuşur sayıları şu şekildedir:

Ana Diller	1935	1945	1955	1965
Türkçe	13 899 073	16 598 037	21 622 292	28 289 680
Abazaca	10 099	8 602	13 740	4 563
Acemce	2 053	781	881	948
Arapça	153 687	247 204	300 583	365 340
Arnavutça	22 754	14 165	10 893	12 832
Boşnakça	24 613	13 280	11 844	17 627
Çerkezce	91 972	66 691	79 837	58 339
Gürcüce	57 325	40 076	51 982	34 330
Kürtçe	1 480 246	1 476 562	1 679 265	2 219 502
Kırmanca	?	?	?	45
Kırdaşça	?	?	?	39
Lazca	63 253	46 987	30 566	26 007
Pomakça	32 661	13 033	16 163	23 138
Zazaca	?	?	?	150 644
Ermenice	57 599	56 179	56 242	33 094
Yahudice	42 466	51 019	32 975	9 981
Rumca	108 725	88 680	79 691	48 096
Almanca	5 047	2 342	5 099	4 901
Flamanca	130	106	?	366
İngilizce	1 482	1 773	7 612	27 841
Fransızca	5 381	5 233	5 663	3 302
İspanyolca	14 242	11 152	?	2 791
İtalyanca	4 633	2 640	3 591	2 926
Bulgarca	18 245	8 750	5 432	4 088
Çekoslavakça	200	303	250	168
Hırvatça	83	40	52	45
İsveççe	114	57	?	292
Lehçe	494	653	257	110
Romence	699	942	367	406
Rusça	4 810	4 100	3 504	1 083
Sırpça	4 369	4 100	4 654	6 599
Diğer diller	14 033	131	1 265	42 298
Genel toplam	16 120 488	18 762 618	24 024 700	31 391 421

Üçüncü bölüm sona erdiğinde, karşımıza çıkan “Sonuç” kısmında, araştırmadan elde edilen neticeler on dört madde halinde değerlendirilmiştir. Bunlardan bazılarını şöyle özetleyebiliriz:

- Etnik kimlik, etnik gruplar ve etniklik kavramları üzerine yapılan yerli ve yabancı kaynaklı araştırmaların tutarsızlığı ortadadır. Örneğin, Azerbaycan Türkleri ve Türkiye Türkleri ayrı etnik gurup olarak gösterilirken; Kürtler ve Zazalar çoğu kez aynı etnik grup olarak gösterilmiştir. Bu durum diller açısından da paralellik gösterir. Azerbaycan Türkçesi ile Türkiye Türkçesi ayrı dil; anlaşılabilirlik oranı hemen hemen hiç olmayan Kürtçe ve Zazaca aynı dil sayılmıştır (s. 305).

- “Türk kimliği, Türkiye’de dar anlamda ve sosyo-kültürel açıdan bir etnik kimlik özelliği taşımakla birlikte, anayasal, siyasal, toplumsal ve tarihsel açıdan bir ‘etnik grup’ kimliği değildir. Farklı dinlere, soylara ve dillere mensup kişilerin ortak siyasal, hukuksal ve toplumsal kimliğidir. Fransa devleti vatandaşlarına nasıl Fransız deniyorsa, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlarına da Türk denir. Dolayısıyla bu çalışmada Türk kimliği bir ‘*etnik grup kimliği*’ olarak değerlendirilmemiştir” (s. 305-306).

- Türkiye’de yaşayan nüfusun yaklaşık %90’nı kendini Türk olarak ifade ettiği için böyle bir topluma sosyolojik olarak “mozaik” demek mümkün değildir (s.306).

- Diller tespit edilirken lehçeler ayrı dil sayılmamıştır. Abazaca ve Kabartayca, Çerkezce; Keldanice, Süryanice; Kurmança ve Soranice de Kürtçe başlığı altında verilmiştir.

Sonuç bölümünün ardından eser “Kaynakça” kısmıyla sona ermektedir.

Yazımızın başında da belirttiğimiz gibi, Türkiye’deki diller ve etnik gruplar üzerine birçok araştırma yapılmış olup, bunların tamamına yakını çeşitli sebeplerden dolayı taraflı olan çalışmalardır. Elimizdeki eser, bu konuda bilimsel ölçütleri temel alarak yazılmış, tarafsız bir çalışmanın ürünüdür. Konuyla ilgili kavram kargaşasına da yaptığı açıklamalarla son veren eser, bu yönleriyle diğer birçok çalışmanın önüne geçmektedir. Böyle bir çalışmayı bizlere sundukları için eserin yazarları Sayın Ahmet Buran ve Berna Yüksel Çak’a teşekkürlerimizi iletir, çalışmalarının ve başarılarının devamını dileriz.